

ZDRAVILIŠKA KOMISIJA NA BLEDU

BOŽO BENEDIK

Zdraviliška komisija na Bledu je odigrala v razvoju blejskega turizma pomembno vlogo. Ustanovili so jo leta 1886, kar je deset let pred podpisom zakona o zdraviliških komisijah. 1. avgusta 1897 je avstrijski cesar Franc Jožef v svoji poletni rezidenci v Bad Ischlu podpisal zakon, naj na Kranjskem za letovišča, zdravilišča in kopališča poslej skrbe zdraviliške komisije. V večini takih krajev so za turistični razvoj doslej že skrbela turistična društva, to pa je bilo na Bledu ustanovljeno šele leta 1894. Poslovanje zdraviliških komisij je bilo opredeljeno z zdraviliškimi redi, po katerih so bile upravičene pobirati različne pristojbine (npr. zdraviliške in godbene takse).

O delu Zdraviliške komisije Bled je le malo napisanega, zato bom v nadaljevanju prikazal njene pristojnosti, naloge na propagandnem področju ter pri priditvah na Bledu, njeni skrbi za izgled kraja, pridobivanje premoženja (npr. parki) in nekatere ljudi, ki so jo vodili. O ustanovitvi Zdraviliške komisije Bled leta 1886 je malo znanega, čeprav so že v naslednjem letu 1887 vodili redno statistiko gostov, leta 1888 pa je tudi že izdajala svoj letoviški list z naslovom *Cur-liste*.

Iz zapisnikov Zdraviliške komisije Bled je razvidno, da so seje komisije vodili predsednik ali načelnik ali pa podnačelnik komisije. Komisija je imela dvojezični žig in pisemski papir z glavo, k vabilom za seje pa so redno prilagali dnevne rede sestankov. Ob prejemu vabil so vabljeni s podpisi potrjevali prejem vabila, zapisnike sestankov pa so podpisovali vsi navzoči na sejah. Zapisniki sej zdraviliške komisije so vse od leta 1903 dalje, razen v letih 1905 in 1906, pisani v slovenščini, čeprav so bili posamezni člani komisije pravi Nemci in skoraj gotovo niso bili večji slovenščine. Leta 1905 se je Zdraviliška komisija Bled včlanila v Deželno zvezo za tujski promet, v katero je bilo vključeno tudi Društvo za pospeševanje tujskega prometa na Bledu. Komisijo so vabili tudi, naj se vključi v Društvo hotelirjev in Društvo zdraviliških naprav, vendar pa iz zapisnikov sej komisije ni razvidno, ali so se v združenji vključili.

Poslovanje Zdraviliške komisije Bled je potekalo na osnovi *zdraviliškega reda*, ki so ga sprejeli 10. junija 1899 in ga kasneje, kot je razvidno iz sejnih zapisnikov komisije, večkrat spreminjali in dopolnjevali. Zdraviliški red je veljal za območja katastrskih občin Bled, Rečica in Želeče. Po 3. členu zdraviliškega reda so bili člani Zdraviliške komisije Bled vsakokratni župan Bleda, dva zastopnika občinske uprave, zastopnik hotelirjev, dva zastopnika oddajalcev zasebnih tujskih sob, gostilničar, okrožni zdravnik, dva zastopnika lastnikov počitniških vil ter še dva zastopnika blejskih gostov. 9. člen zdraviliškega reda je določal, da je moral vsak obiskovalec Bleda, ki je letoval na Bledu nad 48 ur, med 1. majem in 30. septembrom, plačati zdraviliško pristojbino, kadar pa je bila

v letovišču tudi godba, pa še godbeno takso. Zdraviliška taksa je znašala 30, godbena pristojbina pa 20 vinarjev. Kdor je bival v letovišču več kot 6 tednov, je bil oproščen plačevanja teh pristojbin. Poznali so tudi celoletne pristojbine, zdraviliška je znašala 10, godbena pa 6 kron.

V 10. členu so bile našteje oprostitve turističnih taks. Plačevanja letoviških in godbenih pristojbin so bili oproščeni zdravniki, ranocelniki, njihove žene, mladoletni sinovi in neporečene hčere, člani cesarsko-kraljeve vojske in mornarice. Plačevanja so bili oproščeni tudi otroci pod dvanajstim letom starosti, posli v spremstvu gospodarjev pa so bili oproščeni le plačevanja godbene takse. Po določilih 11. člena so pristojbine pobirali stanodajalci, ki so morali morebitno izgubo pri taksah kriti iz svojega žepa. Za nerednosti pri plačevanju so bile zagrožene kazni, ki jih je določala politična oblast, od kazni nabrani denar pa je bil namenjen za občinski ubožni sklad. Glede oprostitve plačevanja pristojbin za kategorije letoviščarjev, ki niso bile opredeljene v zdraviliškem redu, je bila zdraviliška komisija zelo stroga. Obravnavali so jih le po redko, obravnavali pa so vsako prošnjo za oprostitev plačevanja taks posebej. Plačevanja pristojbin niso oprostili niti sorodnikov blejskega župnika, oproščen pa je bil gost, ki je lahko dokazal, da je za Bled oziroma letovišče napravil kaj koristnega. Sodeč po podatkih je bilo prošenj za oprostitev plačevanja letoviških pristojbin kar veliko, pošiljale so jih celo tovarne, ki so na Bled pošiljale na oddih svoje delavce.

Volitve članov Zdraviliške komisije Bled so bile vsaka tri leta, volilni upravičenci pa so bili vsi, ki so imeli po določilih zdraviliškega reda v komisiji svoje zastopnike. Po podatkih prvih zapisnikov Zdraviliške komisije Bled, ki so jo takrat imenovali tudi *Cur Comite*, je bil njen prvi predsednik grof Camillo Aichelburg, lastnik hotela Luisenbad (današnji hotel Toplice), člani pa so bili: Johann Mallner kot župan, Franc Murnik, župnik Jožef Razboršek, Viktor Klinar in dr. Ferdinand Zeisler. Leta 1890 je bil za predsednika komisije izvoljen Emerich Mayer, za namestnika pa Johann Mallner, ki je bil hkrati tudi blagajnik. Izvoljeni so bili še: župan Jakob Peternel kot namestnik, župnik Jožef Razboršek, Anton Hudovernik, Franz Souvan, Gustav von Pongratz, Viktor Klinar, Gustav Valtrini ter dr. Emil Klimek kot zdravnik. Kot načelnik komisije je bil izvoljen dr. Alfonz Mosche, po nepotrjenih podatkih pa za krajši čas tudi dr. Emil Klimek.

Leta 1903 je vodstvo komisije prevzel pomemben blejski turistični delavec Jakob Peternel, člani pa so bili: dr. Andrej Ferjančič, Emerich Mayer, dr. Emil Klimek, Anton Vovk, Ivan Pretnar, Otto Wölfling, Ferdinand Stare in Robert Wedl. Ta komisija, v kateri je zaslediti vse več domačinov, je delovala skoraj do začetka prve svetovne vojne. Ponovne volitve čla-

Jakob Peternel, blejski župan 1895—1906 in turistični delavec

nov komisije so bile leta 1905, ko so kot zastopnika blejskih gostov izvolili Roberta Wedla in dr. Stevana pl. Miletića, naslednje leto pa pnovno Roberta Wedla in Ferdinanda Stariča iz Ljubljane. Leta 1906 so kot člana izvolili dr. Ricarda Edra, zdravnika v Riklijevem zavodu in domačina prof. dr. Josipa Plemlja. Vidi se, da so zastopnike blejskih gostov volili v komisijo skoraj vsako leto.

Leta 1907 je blejski župan, in s tem član komisije, postal učitelj Franc Rus. Kot član in začasni predsednik oziroma načelnik komisije je bil izvoljen Leopold Stuchly, kot člana pa blejski trgovec Ivan Rus in hotelier Miha Černe. Kot zastopnika blejskih gostov sta tega leta postala člana komisije prof. Löffner iz Prage in tovarnar Avgust Karl Hoffman z Dunaja. Leta 1908 so za predsednika komisije izvolili dotedanjega podpredsednika Leopolda Stuchlyja. Tega leta je umrl član dr. Emil Klimek in so na njegovo mesto imenovali novega okrožnega zdravnika dr. Janka Benedika st. Tega leta so kot zastopnika gostov izvolili dr. Heinricha Lucmana in ritmojstra pl. Stefanellija, ki ga je kmalu zamenjal vitez Bernetich.

Leta 1911 so kot zastopnika blejskih gostov ponovno izvolili dr. Heinricha Luckmana, na novo pa inž. Ferdinanda Neudorferja, nakar vse do začetka prve svetovne vojne v zapisnikih Zdraviliške komisije Bled ni zaslediti novih članov komisije. Zaradi finančnih

težav so leta 1911 začeli razmišljati o spremembi zdraviliškega reda. Predlagali so, naj člana komisije imenujeta tudi ministrstvo za javna dela in deželna vlada. Razmišljali so tudi o združitvi občine in zdraviliške komisije.

Predlogi, da bi Bled postal zdraviliška občina, so se uzakonili 4. maja 1914, ko je cesar Franc Jožef podpisal zakon o spremembi zakona iz leta 1897. Po novih predpisih so uzakonili Zdraviliško komisijo Bled, njene naloge in pristojnosti pa je prevzela Občina Bled, ki je odtlej pobirala zdraviliške in godbene pristojbine. Vendar pa jih je smela uporabljati izključno v zdraviliško-turistične namene. Tudi premoženje nekdanje zdraviliške komisije so morali na občini voditi ločeno od ostalega občinskega premoženja. Pri občinski upravi so za zdraviliške zadeve imenovali zdraviliški odsek. Veljalo pa je, da dokler deželne oblasti ne predpišejo načina imenovanja članov tega odseka, so kot člani odseka delovali dotedanji člani ukinjene Zdraviliške komisije Bled. Občina je za vse zdraviliško-turistične zadeve, ki jih je obravnavala, na seje vabila in se posvetovala z zastopniki zdraviliškega odseka. Župana pa so bili dolžni vabiti na seje okrajnega oblastva in mu omogočati razpravo, kadar so govorili o zdraviliških problemih. Tudi občinski proračun so morali predložiti v vpogled okrajnim oblastvenim organom, ki so morali skrbeti, da so se sredstva, namenjena za zdraviliške zadeve, uporabljala v ta namen.

V okviru Zdraviliške komisije Bled je na predlog člana Roberta Wedla sredi leta 1905 začel delovati zabavni komite (Vergnügungs Comite). Člane zabavnega komiteja so imenovali 14. julija tega leta, njegov predsednik je postal Robert Wedl, člani pa Erich Mayer ml., baron Ladislav Pereira, Otto Stefanelli, Robert Orley, dr. Erich Mosche in Eugen Wedl. Prva naloga zabavnega komiteja je bila pripraviti proslavo cesarjevega rojstnega dne leta 1905. Glavni organizator proslave je bil Erich Mayer, program pa je obsegal mašo na otoku, svečano razsvetljava, koncert, plesni venček itd.

Ob omenjanju članov Zdraviliške komisije Bled moramo ugotoviti, da je bila večina članov komisije domačinov, Slovencev. Slovenci so tako vodili najvišje turistično telo v občini, čeprav so bili lastniki večjih blejskih lokalov tujci. Na sestanke zdraviliške komisije so jih le redko vabili, vendar so se z njimi dogovarjali o skupnih turističnih zadevah na Bledu. Zanimivo je, da med člani komisije ne zasledimo Riklija, pa tudi na seje ga niso vabili, čeprav je Rikli tisti čas za turizem na Bledu veliko pomenil. Vse to dokazuje, da so domačini na Bledu v drugi polovici 19. in v prvi polovici 20. stoletja o turizmu in njegovih zakonitostih že vliko vedeli, saj so dobro skrbeli za izgled kraja in za zabavno življenje gostov, ki so se takrat na Bledu zadrževali tudi po več dni ali tednov.

Člani zdraviliške komisije so si prizadevali tudi za povečanje premoženja komisije, ki naj bi kar najbolj koristilo razvoju turizma na Bledu. Odkupili so zdraviliški dom s parkom, jezersko obalo, del Straže s

kamolomom in del Dobre Gore. To je premoženje, ki je ležalo pretežno v katastrski občini Želeče, manjši del pa v katastrskih občinah Bled in Selo, merilo pa je 15 hektarov, 7 arov in 18 kvadratnih metrov. Najpomembnejši del lastnine komisije je bil *zdraviliški dom* s parkom, za katerega nakup je Občina Bled na seji 19. septembra 1904 s tričetrtinsko večino zdraviliški komisiji dala jamstvo za kredit v višini 62.455,67 kron. Zdraviliški dom je bil skupaj s parkom namenjen za zabavno življenje in je dajal glavni turistični utrip v kraju. Ob domu in v parku so se v popoldanskih urah zbirali blejski gostje, igrali pa so izbrali orkestri. Člani komisije so menili, da so z zabavnim življenjem ob zdraviliškem domu in v parku znatno pripomogli, da se gostje tudi v slabem vremenu niso dolgočasili. Ena osnovnih nalog je bila skrb za vzdrževanje zdraviliškega doma. Potrebno je bilo nakupiti notranjo opremo, zasteklit verande, urediti ograje in ledenico, načrtovali pa so še ureditev ribnika v parku, ki pa ga niso zgradili. Urejenost samega zdraviliškega doma pa tudi okoliškega parka je bila močno odvisna tudi od najemnikov zdraviliškega doma. Leta 1906 je dom prevzel v najem Karl Eschel, leta 1907 Alfred Majut, leta 1908 Robert Offner, od leta 1909 pa do leta 1914 pa Štefan Trnko.

Z odkupom jezerske obale so poskrbeli za sprehajalce, zlasti še, ker so bile do odkupa precejšnje površine jezerske obale zaprte in ograjene. Sprehajanju gostov so bile namenjene tudi sprehajalne poti na Straži, od koder so lepi pogledi na Bled in okolico. Tudi kamnolom so odkupili zaradi sprehajalnih poti, hkrati pa so ga še izkoriščali in kontrolirali njegovo uporabo, ki so jo omejevali.

Glavna in osnovna naloga zdraviliške komisije je bila skrb za razvoj turizma na Bledu. K temu je veliko pripomogla za tiste čase široka *turistična propagan-*

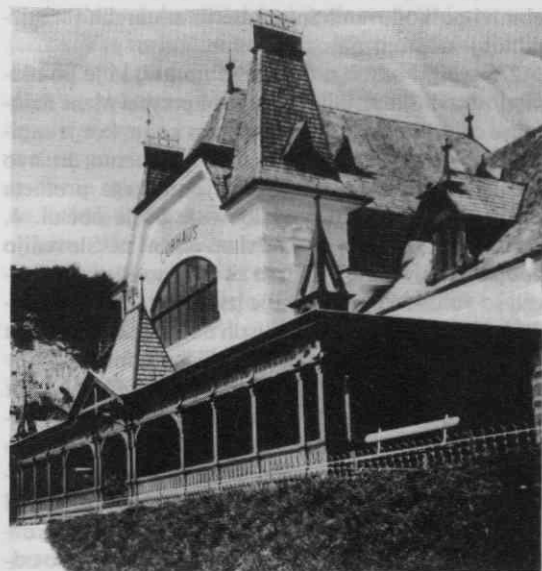
da. Poleg prospektov Bleda, ki so jih tiskali tudi v 3.000 izvodih, so izdajali še *Letoviški list*, kar je bilo izrednega propagandnega pomena. Izhajal je v poletni sezoni, od junija do septembra, vsakih štirinajst dni. V listu so objavljali sezname blejskih hotelov in gostišč, sezname gostov, ki so letovali na Bledu, nekajkrat so objavili popise vseh zasebnikov, ki so oddajali tujske sobe, domači obrtniki pa so reklamirali svoje izdelke. Sprva so ga tiskali v Kranju, kasneje pa v Blasnikovi tiskarni v Ljubljani. Zdraviliška komisija je oglašala tudi v tujih turističnih revijah, med katerimi je bila najbolj poznana revija *Reise und Badezeitung*. Pripravljali so propagandno gradivo za številne priložnosti in obiske, kot npr. za skupino angleških novinarjev, ki je leta 1907 prišla obiskat Bled.

Komisija je izdala vodnik po Bledu. Vsi gostilničarji so na pobudo komisije zbirali denar za izdelavo in nakup slik Bleda, ki so jih namenili za opremo železniških vagonov. Blejci so dobro opravili turistično propagandno nalogo in tudi leta 1903 na mednarodni razstavi turističnih krajev na Dunaju prejeli zlato medaljo, katere motiv so natisnili v glavo papirja blejskega županstva. Za to akcijo so porabili 150 kron.

Za dobro počutje gostov so prirejali številne *priredivitve*. Že leta 1892 so priredili prvi Cvetlični korzo, ki so ga potem nekajkrat ponovili. Velika skrb je bila namenjena godbi, ki je goste zabavala v paviljonu zdraviliškega doma, izmenoma pa še na Mlinem, pri hotelu Mallner (današnji hotel Park) in na grajskem kopališču. Ob sobotnih večerih so igrali v zdraviliškem domu. Sam razpored glasbenih nastopov je bil natančno dogovorjen. Za glasbene prireditve so izbirali le zelo kvalitetne izvajalce. Večinoma so nastopali godbeniki, ki so bili člani dunajske opere. Imeli so fiksno določene cene za orkester kot celoto (običajno za orkester z 12 glasbeniki) in še za vsakega godbenika posebej. Leta 1908 je zdraviliška komisija verjetno želela pridobiti slovenske glasbenike, za kar so zaprosili filharmonijo v Ljubljani, vendar se ljubljanski glasbeniki niso odzvali blejskemu povabilu. Do leta 1913 je zato goste zabaval Franc Ronhiček, ki je bil prav tako z Dunaja, medtem ko je leta 1914 izgralo Društvo orkestrov iz Ljubljane. Godbeniki so na Bledu nastopali od junija do avgusta, nekajkrat pa tudi do 15. septembra v letu.

Pomembne sezonske prireditve, ki jih je organizirala zdraviliška komisija, s bile tudi veslaške regate, nogometne tekme (npr. z ljubljanskimi nogometnimi klubi), loterije itd. Višek turističnih prireditev pa je bil vsako leto ob cesarjevem rojstnem dnevu. Prireditve so bile 18. in 19. avgusta. Začele so se z mašo na otoku, sledila pa je velika blejska slavnostna razsvetljava. Za to slovesnost so vabili pirotehniko iz Avstrije. Poleg čolnov na jezeru so bile razsvetljene tudi vse obalne hiše, hoteli in gostišča. Ob tej priložnosti nista nikoli izostala svečani koncert in zabavni večer, običajno pri Mallnerju, pozneje pa tudi v zdraviliškem domu.

Veliko pozornost je zdraviliška komisija namenila tudi *lepemu izgledu Bleda*. Skrbeli so za urejenost

Zdraviliški dom na Bledu

sprehajalnih poti na Stražo, zlasti pa še v središču kraja, pa za pot na Dobro Goro in v kamnolom ter za cesto od Bobna do Ažmana. Član komisije dr. Andrej Ferjančič je skrbel zlasti za pot okoli jezera od Petrana do Zake. Na račun zdraviliške komisije so hoteli urediti pot v Poključsko luknjo, državna železnica pa naj bi popravila pot skozi Vintgar. Za red v parkih, zlati ob zdraviliškem domu, so nastavili uniformirane čuvaje. Sicer pa je bil park v središču Bleda privaten in z ograjo zaprt za javnost. Pri urejanju javnih parkov so jim pomagali vrtnarji iz Ljubljane.

Za petrolejsko razsvetljavo, ki je po sklepu komisije gorela tudi, kadar je sijala luna, je poskrbel član komisije Otto Wöfling. Za prižiganje petrolejk so zaposlili delavce, leta 1911 sta to delo opravljala Knafličji in Cvenkel. Seveda so razmišljali tudi o elektrifikaciji Bleda. Leta 1905 so pri firmi Siemens-Schuckert naročili projekt, ki naj bi pokazal, kako opraviti elektrifikacijo Bleda. Zdraviliška komisija je podprla tudi predlog Trgovske zbornice iz Ljubljane za napeljavo telefona. Sicer pa Blejci niso bili zadovoljni s tedanjo pošto, prizadevali so si za ureditev poštne postaje na novem kolodvoru Bled-Jezero. Zdraviliška komisija je poskrbela tudi, da so določili tarife za izvoščke in čolnarje.

Dejavnost zdraviliške komisije so plačevali z lastnimi dohodki, ki sta jih tvorila zdraviliška in godbena taksa oziroma pristojbina, v manjši meri pa tudi dohodki od tombol in cvetličnih dnevo, ki jih je organizirala, ter od najemnine za zdraviliški dom in kamnolom ter s prodajo peska iz kamnoloma. Leta 1887 je imela komisija 1.450,50 florintov dohodka in 694,25 florintov izdatkov. Večji izdatki so bili za urejanje cest in poti, za protiprašno škropljenje cest poleti ter za plače cestarjev in vrtnarjev. Leta 1888 so poslovno leto zaključili s 1.850 florinti dohodka. Odslej je največji izdatek predstavljalo plačevanje godbe. To leto so plačali za godbo 1.000 florintov, 270 florintov so namenili za protiprašno poletno škropljenje cest, 170 florintov so porabili za vzdrževanje šestdesetih klopi, 150 florintov pa so potrošili za propagando, ostalo pa še za nekatere manjše izdatke.

Leta 1891 je komisija prvič poslovala s primanjkljajem, ki je znašal 142,65 florintov. Poleg stroška za godbo, ki je bil največji, so denar porabili tudi za tiskovine, izdajo letoviškega lista in osebne izdatke. Že v naslednjem letu je bilo finančno poslovanje komisije ponovno pozitivno. Običajno so se dohodki pokrivali z izdatki, kadar je prišlo do primanjkljaja, kot tudi leta 1913, ko je bilo dohodkov za 15.530 kron, izdatkov pa za 18.247 kron, je razliko pokrila občina iz svojega proračuna.

Zdraviliška komisija je vodila tudi letno *statistično gibanje blejskih gostov*. Statistične podatke so morali pošiljati tudi na Okrajno glavarstvo v Radovljici. Leta 1896 navaja statistično poročilo, zapisano v zapisnikih ene sej zdraviliške komisije, da je tega leta na Bledu letovalo 1.615 gostov, od tega 769 moških in 846 žensk. 258 letoviščarjev je prišlo s Kranjske, 205 z Madžarske, 8 iz Bosne, 172 iz Nemčije, 25 iz Francije,

18 iz Italije, prav toliko iz Rusije, 32 je bilo Angležev, 4 so prišli iz Združenih držav Amerike. Ostali gostje pa so bili še iz ostalih držav. Istega leta je manj kot tri dni na Bledu bivalo 638 gostov, od 7 do 14 dni 106 letoviščarjev, do 3 tedne 63, od 3 do 4 tedne 115, od 4 do 5 tednov 92, od 5 do 6 tednov 112 in preko 6 tednov 372 letoviščarjev.

Za primerjavo navajam še turistično statistično poročilo za leto 1909. V sezoni, ki je trajala od 1. maja do 30. septembra je na Bledu letovalo 6.163 gostov. Za ilustracijo navajam, da je s Kranjske prišlo 268 turistov, z Dunaja 842, Madžarske 213, iz Nemčije 315, ostali letoviščarji pa so prišli še iz številnih drugih držav, kot npr. Italije, Belgije, Anglije, Rusije, Francije, Romunije, Združenih držav Amerike, nekaj pa tudi iz azijskih in afriških držav ter Avstralije. Od 2 do 3 dni je bivalo 2.927 letoviščarjev, od 4 do 14 dni 1.813 gostov, od 14 do 4 tednov 383 in nad 4 tedne 219 gostov.

Ta čas je Bled razpolagal z 2.584 turističnimi posteljami, od tega so jih imela turistična podjetja, ki so poslovala skozi vse leto 609, sezonsko pa še dodatnih 86, medtem ko so bile ostale tujsko-prometne postelje v privatnih rokah. Po podatkih, zabeleženih v zapisnikih sej zdraviliške komisije, je bilo leta 1909 na Bledu za turizem namenjenih 37 enovprežnih in 10 dvovprežnih voz, nobenega avtomobila in 83 čolnov.

Pred prvo svetovno vojno je turistična dejavnost na Bledu skoraj zamrla. Po končani vojni pa se je dokaj hitro začela akcija za ponovno oživitev tujsko-prometne dejavnosti, le da jo je sedaj vodilo že leta 1894 ustanovljeno *Društvo za povzdigo tujskega prometa Bled*. Najbolj delovna člana v društvu sta bila hotelir Ivan Kenda in lekarnar Hugo Roblek, ki je med drugim skrbel tudi za zapuščeno Riklijevo premoženje. Poglavitna skrb društva je bila namenjena obnovi poškodovanih in nekaterih zastarelih turističnih objektov ter njihove opreme.

Zdraviliški odsek pri občinski upravi, ki je po ukinitvi zdraviliške komisije leta 1914 prevzel njene naloge, je oživel šele aprila 1921, potem ko je, kot je zapisal dr. Andrej Ferjančič, blejsko prometno društvo oziroma društvo za pospeševanje tujskega prometa Bled, 1. marca 1920 predalo svoje posle občini. 4. aprila 1921 je namreč Deželna vlada za Slovenijo podpisala nov zdraviliški red za Občino Bled. Imenovali so volilno komisijo, ki je izvedla volitve v zdraviliški odsek in so ga volili po istih načelih, kakor so vsa leta njenega obstoja volili zdraviliško komisijo.

Prvi zdraviliški odsek je vodil Leopold Stuchly, kot člani pa so sodelovali še župan Franc Rus, lastnik hotela Petran Miha Černe, okrožni zdravnik dr. Janko Benedik, inž. Dušan Serbec, Ivan Zrimec in dr. Anton Ferjančič, ki ga je po njegovem odstopu zamenjal Anton Vovk. Naslednje leto je vodstvo odseka prevzel trgovec Ivan Rus, za njim pa Ciril Majcen. Po odselitvi Cirila Majcna z Bleda je leta 1925 mesto predsednika prevzel dr. Jože De Gleria. Sodelovali pa so

še Ivan Kenda, Leopold Stuchly, Janko Žirovnik, Ivan Mayer, Anton Vovk in zastopnik tedanje družbe za igralnice Modri. Tajnik je bil Dragutin Ilovár.

Že leta 1924 je predsednik odseka Ciril Majcen predlagal, da bi ponovno ustanovili *zdraviliško komisijo* in s tem turistično dejavnost ločili od upravne. Kdaj je ponovno prišlo do ustanovitve zdraviliške komisije in s tem ukinitve zdraviliškega odseka pri občinski upravi ni jasno razvidno, vsekakor pa v letih 1924 ali 1925. Zmeda je tem večja, ker v zapisnikih pogosto mešajo besedi odsek in komisija.

Novo *volitve članov* v zdraviliško komisijo so opravili leta 1929. Vodil jo je takratni župan dr. Jože De Gleria, člani pa so bili: Ivan Mayer in Ivan Troha od blejskih hotelirjev, Adolf Štrakel kot predstavnik gostilničarjev, dr. Zvonko Janežič in Alojzij Papler pa sta bila predstavnika lastnikov vil. Od leta 1930 dalje niso več volili zdraviliške komisije, ampak jo je na predlog Občine Bled imenovala banovinska uprava. Za predsednika komisije je ban imenoval Antona Vovka, člani pa so postali: Ivan Kenda, Julia Molnar, Ivan Mayer, Joža Vrhunec, dr. Zvonko Janežič, Slavko Repe, Rupert Krainer, Fran Špiller-Muys in dr. Albin Češarek. Naknadno je bil imenovan še Jurij Verovšek kot zastopnik lastnikov počitniških vil.

V tem času so pri zdraviliški komisiji nastavili tudi redno zaposlenega *uslužbenca*. Sprva je to delo opravljal inž. Ulrich, od leta 1931 do 1941 pa je turistično delo na Bledu koordiniral René Lettis. To je bil zelo razgledan in izobražen človek, po rodu z Reke. Po končanem študiju v Zagrebu in na Dunaju je pred prvo svetovno vojno prevzel tajniške posle zdraviliškega odbora v Opatiji. Po končani vojni je leta 1923 iz Italije pribežal v Jugoslavijo in bil od leta 1929 v Dubrovniku ravnatelj Zveze za turistični promet s tujci in upravitelj mestne direkcije Putnik, od koder je čez dve leti prišel na Bled. Za blejski turizem je bil še posebno dobrodošel, saj je govoril štiri svetovne jezike. Vso turistično korespondenco na Bledu je vodil kar sam, primerne pisarniške prostore pa si je uredil v zdraviliškem domu. Zlasti so pomembna njegova prizadevanja za propagiranje Bleda v tujini. Delno mu je pomagal, zlasti pri pobiranju zdraviliške in godbene takse, tudi Alojz Štampihar, kasneje pa Vida Kokalj in Rezka Rus.

Leta 1936 je banska uprava imenovala novo vodstvo in članstvo zdraviliške komisije, ki je v tem sestavu poslovala do konca leta 1941. Za predsednika je bil imenovan Anton Vovk, člani pa so bili: dr. Janko Benedik kot župan, dr. Albin Češarek, Miha Černe, Franc Kežar, Ivan Rus, inž. Dušan Sernec, Franc Zabret, Franc Zupan, Tila Vovk. Naknadno so bili imenovani še Jože Burja kot zastopnik vasi Rečica ter Franc Balanč in pozneje Fran Trefalt. Proti koncu tridesetih let je banska uprava zaradi zastarelosti predlagala nov zdraviliški red za Bled. Na seji komisije so ga obravnavali šele 3. februarja 1941, nakar so osnutek novega zdraviliškega reda predložili v potrditev banski upravi, ki pa ga zaradi bližajoče druge sve-

tovne vojne ni potrdila. To je bila hkrati tudi zadnja seja zdraviliške komisije, na kateri so še uspeli sprejeti finančni načrt za leto 1941. S to sejo je delo doslej zelo uspešne Zdraviliške komisije Bled praktično končano.

Med drugo svetovno vojno je sicer okupacijski župan Franz Paar, ki se je kot župan smatral za predsednika naslednice zdraviliške komisije, skupaj z deželnim svetnikom dr. Hintereggerjem poskušal turistično dejavnost Bleda oživeti, kar pa je preprečila vojna.

Po končani drugi svetovni vojni je zamislil o zdraviliški komisiji zamrla, zlasti zato, ker so bile za poživitev in razvoj turizma mišljene drugačne organizacijske oblike dela.

Tudi zdraviliški odsek in kasneje ponovno komisija, ki sta delovala po prvi svetovni vojni, sta opravljala podobne naloge, kot jih je zdraviliška komisija opravljal pred vojno. Še vedno je bila ena glavnih skrbi *ureditev kraja*, zato so tudi nabavili poseben škroplni avto za protiprašno škropljenje cest. Še posebno pozornost so namenili središču kraja — »šetališču« — kot so ga takrat imenovali. Domislili so si že tudi slavnostno razsvetljavo gradu in otoka.

Veliko pozornosti je zdraviliška komisija namenjala *turistični propagandi*. Izdajali so prospekte v petih jezikih, tiskali so propagandne plakate, svoje oglase so oglašali v tujih časopisih in revijah. Rudolf Badjura je izdelal zelo kvaliteten vodič, Franc Jemc ml. pa je pripravil tri propagandne slike Bleda in okolice. Tudi *prireditve* so bile zelo različne in številne, vse od namiznoteniških turnirjev, plavalnih tekem, veslaških, teniških in drugih tekmovanj na domačem in mednarodnem nivoju. Organizirali so vrhunske šahovske prireditve, ki so slovele po visoki kvaliteti. Precej denarja so še vedno odštevali za godbo, ki je igrala v zdraviliškem parku, saj so še vedno vabili zelo kvalitetne glasbene izvajalce. Za turistično afirmacijo Bleda so znali dobro izkoristiti tudi številne državniške, gospodarske in kulturniške obiske. Vse pogostejši so postajali kongresi, ki so najčestež zasedali v dvorani zdraviliškega doma. V zdraviliškem domu in pozneje v Pongračevi vili so uredili čitalnico, ki je gostom nudila kar 50 različnih domačih in tujih časopisov in revij in je bila zato vedno dobro obiskana.

Dohodke za kritje bogate dejavnosti je zdraviliška komisija pridobivala v glavnem na enak način kot pred prvo svetovno vojno, pomagala pa ji je tudi občinska blagajna. Še vedno so bili osnovni viri dohodkov takse, ki so jih delili na sezonske in pred- ter sezonske. Zaradi njihovih višin so se nekdajkrat zapletli tudi z ministrstvom za industrijo v Beogradu. Podatki kažejo, da je višina proračuna zdraviliškega odseka, ki je bil od leta 1928 ločen od občinskega proračuna, zelo nihala, od 640.000 din leta 1934, pa do 883.000 din leta 1938. Kako velika so bila ta sredstva pove primerjava, da je občinski proračun za leto 1934 znašal 537.000 din, leta 1938 pa 1.152.900 din. Člani komisije so bili pri porabi svojih finančnih

sredstev zelo natančni, kontrolirala jih je tudi občinska uprava, ki je marsikatero komunalno delo preložila kar na ramena zdraviliške komisije.

Za turistični razvoj Bleda sta bila v obdobju med obema svetovnima vojnoma pomembna zlasti dva dogodka. Leta 1927 je zdraviliška komisija začela akcijo, da bi Bled postal *zdravilišče*. Po takratnih predpisih so vsa zdravilišča uživala velike popuste za svoje goste pri železniških prevozih v take kraje. Ker ta čas Bled ni bil priznan kot zdravilišče, je utrpel precej škode, saj bi bilo lahko število domačih letoviščarjev precej večje. Za analizo so pripravili deset litrov termalne vode iz hotela Toplice. Analizo, ki jo je opravil dr. A.F. Samec v Ljubljani, so poslali ministrstvu za ljudsko zdravje v Beograd. Po intervencijah vplivnih slovenskih mož, tudi domačinov z Bleda, in zaradi dejstva, da je bil Bled že pred petdesetimi leti proglašen za zdravilišče, je beograjsko ministrstvo Bledu priznalo status zdravilišča, zaradi česar se je v naslednjih letih precej povečalo število domačih gostov.

Drugi pomemben dogodek v razvoju blejskega turizma pa je bil leta 1938 opravljen nakup celotnega premoženja Gvida Pongratza. Obsegalo je vilo, park

in precejšen del jezerske obale v središču Bleda. Stališče občine, ki jo je takrat vodil dr. Janko Benedik je bilo, da tega premoženja nikakor ne smejo izpustiti, zato so ga odkupili in dali v oskrbo zdraviliški komisiji. S tem je tudi sam center Bleda z vilo Zoro postal odprt za turizem, kar je bilo gotovo izrednega pomena.

Delovanje Zdraviliške komisije Bled je bilo edinstveno na Gorenjskem pa tudi v Sloveniji. Velika aktivnost te institucije je zasenčila dokaj živahno delovanje turističnih društev na Bledu in njegovi okolici v obdobju pred drugo svetovno vojno.

OPOMBI

Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Enota za Gorenjsko, Kranj: Občina Bled, št. fonda RAD-4, škatla 13, zapiski zdravstvenega odbora, 1903—1931. — ZAL, Enota za Gorenjsko, Kranj: Zdraviliška komisija Bled, št. fonda RAD-65, knjiga zapisnikov, škatla 1.